

Специјалне акције и операције обавештајних служби Сједињених Америчких Држава

УДК 355.40:327.84(73)

Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији

Аутор наводи основне карактеристике деловања обавештајних служби САД према другим земљама и у иностранству, а затим разматра састав и рад Америчке обавештајне заједнице. Детаљније наводи видове деловања „спољних“ обавештајних служби, с посебним освртом на планирање и извођење специјалних (тајне, „покривене“) акција и операција.

Да би карактеристике специјалних акција и операције конкретније објаснио, аутор је кратко приказао тајне операције обавештајних служби САД и неких западноевропских земаља вођене одмах после Другог светског рата (неуспео покушај „крсташког“ похода на Исток), као и специјалне операције обавештајних служби САД у Централној Америци осамдесетих година. Такође, аутор се осврће на видљиву и „невидљиву“ моћ америчких обавештајних служби, на чврсто успостављену спрегу између војске и ЦИА, јачање војних обавештајних служби и на промене које настају у њиховој организацији и деловању у измењеним међународним и другим условима.

Неке специјалне операције обавештајних служби САД, према циљу и карактеру, сматра аутор, имају обележја необјављеног рата земљи или земљама према којима се предузимају.

Из нешто раније и новије прошлости познато је неколико моћних и веома ефикасних обавештајних служби, као што су: британска служба из колонијалног периода, између два светска рата, за време и после Другог светског рата; совјетска – између два рата и после Другог светског рата, и немачка – пре и током Другог светског рата. Међутим, све те и друге обавештајне службе, у њиховом деловању према иностранству, осим неких аспеката и временских периода деловања совјетске обавештајне службе, далеко су превазишле просторно и разноврсношћу деловања америчке обавештајне службе.

Корене свог деловања обавештајне службе САД пустиле су у време Другог светског рата, али њихова суштина и размера деловања испољене су тек после тог рата, тј. с отпочињањем и вођењем „хладног рата“, у условима идеолошко-политичке конфронтације и надметања у трци у наоружавању између САД и Совјетског Савеза. Заслуге за победу САД у „хладном рату“, без резерве, могу да се припишу америчким обавештајним службама, у чијој је сенци, или по чијим је инструкцијама, деловала и америчка дипломатија. После „хладног ра-

та“ донекле су преусмерени главни правци деловања америчких обавештајних служби, али интензитет и опсег (размере) тог деловања нису смањени, а и циљ – подршка америчкој спољној политици, у основи, остао је исти.

Америчке обавештајне службе, с обзиром на размере и разноврсност њиховог деловања, карактерише *тоталитет*, што, уосталом, проишлаго из глобалног карактера америчке спољне политике коју оне подржавају. Такав њихов карактер може да се види и из њихове јачине и организације.

Америчка обавештајна заједница

У обавештајном деловању САД према иностранству ангажоване су бројне цивилне и војне организације. Све су оне на највишем, стратегијском нивоу укључене у Америчку обавештајну заједницу (*The U. S. Intelligence Community*). Најважнији елементи те заједнице су: Централна обавештајна агенција, позната по скраћеници ЦИА; Агенција за националну безбедност (НСА); Војна обавештајна агенција (ДИА); Управа (Биро) за обавештајну делатност и истраживање Државног департмана, односно Министарства спољних послова; обавештајне службе видова оружаних снага (КоВ, РВ и РМ); Војна картографска агенција (ДМА);¹ Национална управа за извиђање (НРО);² Централна управа за анализу слике (ЦИО); и Федерални истражни биро (ФБИ).³ Сем тога, поједини ресори Владе САД, као Управа државних резерви, Управа за енергију и управе за борбу против тероризма и трговине наркотицима, имају своје обавештајне органе који делују према другим земљама и у иностранству, и који су, према Џефри Ричелсону, укључени у Америчку обавештајну заједницу.⁴

Разгранату и веома разноврсну обавештајну делатност према иностранству, укључујући специјалне акције и операције, развијају и обавештајни органи главних војних команди, нарочито Команда снага САД у Европи, Пацифичка и Јужна команда. Посебан значај у обавештајно-диверзантској и субверзивној активности има Команда за специјалне операције са својим јединицама и установама.⁵

¹ Војна картографска агенција бави се снимањем терена и израдом рељефа, поред осталог, и за програмирање лета крстарећих и других ракета.

² Национална управа за извиђање формирана је још 1961. године, а дуже од 30 година њено постојање је било обавијено велом тајне. Формално припада РВ, а њен директор, званично, помоћник је команданта Ратног ваздухопловства.

³ ФБИ (Федерални истражни биро) бави се првенствено питањима унутрашње безбедности, али развија одређене видове обавештајног деловања и према иностранству.

⁴ Jeffrey T. Richelson, *The U.S. Intelligence Community*, Second edition, Ballinger Publ. Co. Cambridge, Mass, 1989.

⁵ Команда за специјалне операције формирана је 1987. године ради обједињења јединица специјалне намене свих видова оружаних снага. У њеном саставу је више од 40.000 људи, обучених за разне видове специјалног ратовања.

Обавештајне службе САД које делују према другим земљама и у иностранству (у америчкој терминологији „спољне обавештајне службе“ – *Foreign Intelligence*), у начелу, деле се на цивилне и војне службе.⁶ Међутим, та подела је само конвенционална. У пракси, не постоји јасније разграничење између њихових објеката и подручја деловања, задатака и циљева. У многим специјалним акцијама и операцијама цивилне и војне обавештајне службе делују заједнички, при чему цивилне службе (ЦИА) дају идеје, а војне људство и материјална средства.

Од дванаест организација Америчке обавештајне заједнице ЦИА има најважније место и улогу. Њен директор има одређене надлежности у свим службама Америчке обавештајне заједнице и одговоран је за њену целокупну делатност. Непосредно је потчињен Савету за националну безбедност и његовом председнику, тј. председнику САД, док су све остале обавештајне организације елементи одређених ресора Владе Сједињених Држава.

Централна обавештајна агенција, сем што хијерархијски заузима прво место у оквиру Америчке обавештајне заједнице, појединачно је најмоћнија и најбројнија. Остале цивилне обавештајне организације, не рачунајући ФБИ, далеко су иза ње и немају њену „универзалност“ деловања; оне су мање-више специјализоване за одређене области. Међутим, војне обавештајне службе, према расположивим снагама и средствима, вишеструко надмашују своје цивилне партнере. Од лица укупно запослених на пословима „спољне обавештајне делатности“, којих има, према изворима америчког јавног информисања, око 120.000, војним обавештајним организацијама, укључујући НСА и НРО, које имају придев „националне“, припадају око три четвртине.

Мада Америчку обавештајну заједницу карактеришу бројне, гломазне организације (ЦИА, НСА и обавештајне службе видова оружаних снага појединачно запошљавају по више од 20.000 људи), њену делатност према иностранству, ипак, карактерише и прилично висок степен координације и сарадње између организација. Тако ЦИА, на пример, самостално или у сарадњи са војним обавештајним службама, многе обавештајне задатке обавља за потребе Министарства одбране, а НСА, НРО и ЦИО, иако у надлежности МО, веома много раде за потребе ЦИА и ФБИ. Нарочито висок степен сарадње „на терену“ остварују органи ЦИА и обавештајни органи видова оружаних снага: РВ и РМ у техничком извођењу, а КоВ у извођењу паравојних акција и операција. Обавештајне службе САД, у деловањима према другим земљама и у иностранству, значајну подршку и помоћ добијају од обавештајних служби савезничких држава и неких међународних организација, пре свега од Северноатлантског савеза.

⁶ Према америчкој номенклатури, оне се деле још и на „националне“, у које се, поред ЦИА, убрајају још НСА и НРО, које формално потпадају под Министарство одбране, па се третирају и као војне обавештајне службе.

Повремено се у оштријој форми јавља извесна нетрпељивост и суревњивост између великих обавештајних служби Сједињених Држава. Међутим, на основу основних прописа који се тичу националне безбедности и искустава из периода „хладног рата“, успостављен је и углавном успешно функционише систем контроле, усклађивања и координације њиховог рада. Поред бројних комисија, комитета и радних група, кључну улогу у томе има *Савет за националну безбедност САД*, формиран на основу закона о националној безбедности од 1947. године. Његов задатак је „да саветује председника САД о интегрисању унутрашње, спољне и војне политике укључених у систем националне безбедности, како би се обезбедило да видови оружаних снага и остали департмани Владе САД ефикасно сарађују на питањима која се тичу националне безбедности“.⁷ Председник тог савета је председник САД, а његови статутарни чланови су потпредседник САД, државни секретар и секретар за одбрану, а саветодавни или придружени чланови су помоћник председника САД за послове националне безбедности, директор ЦИА и начелник Здруженог генералштаба оружаних снага Сједињених Држава. Састанцима Савета за националну безбедност, који могу да буду редовни и ванредни, могу да присуствују и други високи државни функционери који се баве пословима националне безбедности, као што су директор ФБИ, заменик секретара одбране за политику безбедности, директори ДИА и НСА и стални представник САД у Уједињеним нацијама, као и шефови сталних или *ad hoc* радних група. У раду Савета за националну безбедност значајне су, ако не и најзначајније, обавештајне службе, чије обавештајне процене снажно утичу на доношење одлука о одређеним питањима и активностима.⁸ Њихов рад координира *Комитет за спољну обавештајну делатност*, који сачињавају директор ЦИА (уједно председник), заменик секретара одбране за политику безбедности и помоћник председника САД за послове националне безбедности. Комитет утврђује приоритете у обавештајној делатности и руководи програмом те делатности на општем, стратегијском нивоу. Према потреби, организује комисије и радне групе и руководи њиховим радом. О свом раду непосредно извештава Савет за националну безбедност.

Видови деловања обавештајних служби Сједињених Држава

Два су основна вида деловања обавештајних служби САД према другим земљама и у иностранству: *прво*, прикупљање, обрада, анализа и дистрибуција обавештајних података, и *друго*, планирање и извођење специјалних акција и операција.

⁷ L. Fletcher Prouty, *The secret team*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J. 1973, p. 429.

⁸ Опширније: Тодор Мирковић, *Војска у спољној политици САД*, „Војно дело“ 4-5/96, стр. 48-71.

Традиционално, основни задатак спољне или офанзивне обавештајне делатности било које земље јесте прикупљање, обрада и дисеминација података који се добијају јавним и тајним деловањем за то посебно обучених органа и експерата и помоћу специјалних осматрачких, прислушних и других техничких средстава. Међутим, за деловање америчких обавештајних служби карактеристично је да готово не постоје границе како у хоризонталном, тако и у вертикалном смислу. Оне систематски и непрекидно делују према свим земљама и регионима света, у свим амбијентима, а интензитет тог деловања одређен је стањем у појединим земљама (регионима), интересом САД, као глобалне силе, за одређену земљу (регион) и односом земље према САД и њеној политици. Органи америчких обавештајних служби распоређени су на свим важнијим тачкама наше планете, а њихови технички уређаји систематски и готово непрекидно прате све важније појаве на земљи и на мору, испод морске површине, у ваздушном простору и у космосу.

Америчке обавештајне службе прикупљају обавештајне податке за потребе државног и војног руководства ради њиховог формулисања и усвајања спољне и војне политике, националне и војне стратегије, као и за „потребе“ планирања и извођења специјалних акција и операција. Свакој специјалној акцији или операцији, наиме, претходи детаљна обавештајна обрада објекта дејства, која, у ствари, и отпочиње прикупљањем података о одређеном објекту. У томе посебно важну улогу има тзв. људски обавештајни чинилац, који се у америчкој обавештајној терминологији означава као „људска обавештајна делатност“ (*Human Intelligence*, или скраћено *HUMINT*).

Специјалне акције и операције

О специјалним (тајне, „покривене“) акцијама и операцијама америчких обавештајних служби, нарочито о акцијама најмоћније од њих – Централне обавештајне агенције, написане су многе књиге. Међутим, пажњу је привукла једна књига новијег датума, а мало познатог аутора Марк Зипезауера, под називом *Највећи успеси ЦИА*, у којој аутор наводи њена четрдесет два „највећа“ успеха, односно начине њиховог остваривања. Последњи од тих успеха обрађен је под називом „Југославија“, а односи се на улогу ЦИА у разбијању претходне Југославије.

На самом почетку, у уводу, аутор наглашава да је највећа заблуда у веровању да се главне операције ЦИА односе на прикупљање података, због чега и јесте потребно постојање снажних обавештајних служби. Међутим, „упркос њеном имену, главна сврха постојања Централне обавештајне агенције јесте – и увек је била, извођење тајних (‘покривених’) операција, које сачињавају економско ратовање, монтирање избора, атентате, па чак и геноцид“, каже Зипезауер.⁹ Предузимање и

⁹ Марк Зипезауер, *The CIA, s Greatest hits*, Odonian Press, Tucson, Arizona, 1997.

извођење специјалних акција и операција, међутим, није посао само те агенције. У тим акцијама и операцијама веома много су ангажоване и војне обавештајне службе, а и опсег тих активности много је шири од онога којег помиње Зипезауер.

Појам и карактеристике специјалних акција и операција

Специјалне акције и операције које планирају и изводе обавештајне службе САД нису новина у међународним односима, али се разликују од акција и операција других земаља по циљу, разноврсности и размерама. Као и обавештајна делатност на прикупљању података, специјалне акције и операције предузимају се ради подршке америчке спољне политике, а америчке обавештајне службе, истовремено, непосредно учествују и у заштити политичких и економских интереса, као и у остваривању америчких стратегијских циљева.

У Извршној наредби о спољној обавештајној делатности из 1976. године, у којој је прво дефинисао термине, а затим и суштину те делатности, тадашњи председник САД Џералд Форд, поред осталог, навео је: „Специјалне активности у подршци циљева националне спољне политике намењене су да потпомогну званичне америчке програме и политике у иностранству, а планирају се и изводе тако да улога Владе Сједињених Америчких Држава у томе није препознатљива или јавно обзнањена“.¹⁰ Према наведеној наредби, амерички планери настоје да прикрију не само улогу Владе у планирању и извођењу специјалних акција и операција, него, у неким случајевима, и њихов стварни циљ. Када су САД, непосредно и са пријатељским земљама, почеле да пружају помоћ авганистанским побуњеницима, стварни циљ није био пораз совјетске војске у Авганистану, већ пре унутрашње (економско, психолошко) изнуравање и међународно компромитовање Совјетског Савеза.

Специјалне акције и операције могу да буду ограничене на неки објекат или појаву, али и усмерене против (или у корист) читаве политичко-друштвене и економске структуре једне земље или групе држава (савез). Свака специјална акција или операција предузима се с унапред утврђеним циљем, најчешће удруженим снагама и средствима цивилних и војних обавештајних служби, укључујући и специјалне снаге видова америчких оружаних снага. Ретко када су тренутне или краткотрајне; подршка и помоћ снагама ангажованим на покушајима рушења режима једне земље, на пример, може да траје годинама, па и деценијама.

Врсте специјалних акција и операција

Као специјалне акције и операције обавештајних служби САД, сем тајног прикупљања обавештајних података, у америчкој штампи обично

¹⁰ The White House Executive Order – United States Foreign Intelligence Activities, White House Press Release, February 7, 1976.

се наводе разне врсте пропаганде (сива, црна), подршка и помоћ појединцима и организацијама који делују на линији или у корист америчке спољне политике, паравојне (герилске, антигерилске, диверзантско-субверзивне итд.) операције, атентати на стране државнике или истакнуте личности, и слично. Џефри Ричелсон,¹¹ наводи да се „покривене“ акције догађају у свим већим (и многим мањим) деловима света: Европа, Азија, Африка и Латинска Америка, и да *обухватају*: 1) савете и обавести; 2) субвенционисање појединаца; 3) финансијску подршку и техничку помоћ политичким партијама; 4) помоћ приватним организацијама, укључујући радничка удружења (синдикати) и приватне фирме; 5) тајну („покривену“) пропаганду; 6) обуку појединаца; 7) економске операције; 8) паравојне или политичке акционе операције намењене за рушење или подршку новом режиму, и 9) покушаје атентата.¹² Спектар специјалних акција и операција које предузимају америчке обавештајне службе САД много је шири од оног који наводи Џефри Ричелсон, а из самих назива не види се њихов прави смисао. Ричелсон не наводи, на пример, пропагандно-психолошке операције које су често усмерене према читавом народу једне земље¹³ или финансирање, обуку и наоружавање терористичких и побуњеничких група и покрета. Обавештајне службе САД имају велико искуство и у обуци таквих и других група у извођењу диверзија и саботажа, као и у намештању или лажирању избора у страним државама. Прање новца и уплитање у трговину наркотицима може се такође сврстати у дугачку листу специјалних акција и операција обавештајних служби Сједињених Држава.

„Меке“ и „тврде“ акције и операције

У америчкој војној терминологији често се користе термини „меко“ и „тврдо“ ратовање, „меко“ и „тврдо“ убијање, и слично. „Меко“ (*soft*) односи се на употребу средстава и метода у вођењу „бескрвног“ рата, а друго – „тврдо“ (*hard*) на коришћење ватрених и разорних борбених средстава у рату који се води ради постизања жељеног циља. Специјалне акције и операције обавештајних служби САД могу се, такође, условно поделити на „меке“ и „тврде“. „Меке“ су оне које непосредно не

¹¹ Jeffrey T. Richelson, *исто*.

¹² У режији америчких обавештајних служби, пре свега ЦИА, изведено је неколико успешних, а још више неуспешних, атентата и/или ликвидирања шефова страних држава (Трухиљо, Лумумба, Аљенде и други). Да би ублажио компромитовање САД у свету у вези с тим, бивши председник САД Џералд Форд је у наведеној Извршној наредби унео извесна ограничења у деловању америчких обавештајних служби у иностранству, укључујући *забрану атентата*, следећом формулацијом: „Ниједан службеник Владе САД неће бити ангажован или уплетен у ангажовање политичких атентата“. Та формулација је у америчкој штампи тумачена као дедицирана забрана атентата као форме активности америчких обавештајних служби. Неизвесно је, међутим, да ли се наведена наредба поштује.

¹³ Систематске претње бомбардовањем циљева на територији СР Југославије, у режији обавештајних служби САД и НАТО-а, једна су од таквих „операција“.

узрокују личне губитке и материјална разарања. То могу да буду подршка и финансијска помоћ појединцима и организацијама у њиховој „демократској“ борби за власт, политичко-пропагандне и психолошке активности, економске „операције“ и финансијске манипулације, монтирање изборних резултата, и слично. У „тврде“ акције и операције могу се сврстати све *паравојне операције* у којима непосредно или посредно учествују елементи америчких обавештајних служби.¹⁴ Поред атентата, то, могу да буду, пре свега, обавештајно-диверзантске и терористичке акције, и финансирање, обука, наоружавање и ангажовање у борбама „герилских“ и „антигерилских“ акција и покрета. „Меке“ операције могу да буду (често и јесу) претходница „тврдим“ операцијама или само њихова припрема.

Креатори и извршиоци специјалних акција и операција

Процес планирања и извођења специјалних акција и операција, у начелу, обухвата: 1) идентификовање проблема; 2) обавештајну обраду објекта; 3) процену ситуације; 4) избор вида акције; 5) предлог за доношење одлука (садржи вид акције, снаге, средства и одговорног руководиоца); 6) доношење одлуке, и 7) извођење задатка.

Под *идентификовањем проблема* подразумева се идентификовање и лоцирање појаве која „угрожава“ интересе америчке спољне политике или отежава остваривање америчких стратегијских циљева. Та фаза се остварује кроз редовно деловање обавештајних служби САД, тј. путем прикупљања, обраде и анализе обавештајних података.

Обавештајна обрада објекта следи после идентификовања проблема. Ако је то, на пример, шеф једне државе, партије или организације, онда се интензивира опсервирање и испитивање околности у којима та личност живи и ради, анализирају се његове особине, и слично.

На основу додатно добијених и обрађених обавештајних података, оперативни органи цивилних и војних обавештајних служби обављају *процену ситуације и избор вида акције (операције)* чијим предузимањем треба да се оствари жељени циљ. Тај посао, у редовној процедури, обављају Директорат за операције ЦИА и одговарајући органи Министарства одбране (Управа за послове међународне безбедности и ДИА). Међутим, процена ситуације и формулисање предлога за акцију могу да буду поверени и посебној групи експерата из и изван Обавештајне заједнице или некој од бројних научних институција (центри, институти за стратегијске студије и студије међународне безбедности).

Формулисан *предлог за акцију*, начелно, прихвата и на седници Савета за националну безбедност председнику САД подноси Оперативна саветодавна група, коју сачињавају министри спољних послова и одбра-

¹⁴ Наша пажња је усмерена на тзв. тврде паравојне акције и операције, поред осталог, због простора уобичајеног за рад ове врсте (чланак периодичног часописа).

не, начелник Здруженог генералштаба оружаних снага и директор ЦИА. Уколико у Оперативној групи није постигнута сагласност, проблем се ставља на дискусију да би председник, према властитом нахођењу, донео одлуку. Међутим, предлог могу да поднесу и поједини чланови те групе изван седнице Савета за националну безбедност (на доручку с председником у Белој кући, на пример), што зависи од односа председника према њима.

Све одлуке за специјалне акције и операције, међутим, не доносе се на највишем нивоу. Многе акције започете су и изведене изван те процедуре, па и без знања председника САД (афера Иран-гејт, на пример).

Одлука председника (директива, наређење), у начелу, уопштена је или је само одобрење за предузимање предложене акције. На основу такве одлуке, оперативни органи цивилних и војних обавештајних служби израђују више варијаната *плана за акцију*, обављају избор снага и друге припреме (уколико то нису претходно урадили), укључујући обуку људства и јединица, симулирање вежби, и друго.

За *извођење плана* најчешће се ангажују елементи цивилних и војних обавештајних служби, као и специјално обучене јединице активне војске. У последње време, за одређене специјалне операције, уз посредовање одговарајућих органа обавештајних служби, ангажују се и „приватне“ агенције, које регрутују првенствено оперативце ЦИА и бивше војне специјалце.

Када је реч о паравојним операцијама, предузимању герилских и антигерилских операција, главнину снага чине људство и јединице Команде за специјалне операције. У том случају, органи ЦИА креирају политику и стратегију, успостављају сарадничке везе са странама у сукобу, организују и спроводе пропагандно-психолошку активност итд., док припадници снага Команде за специјалне операције обучавају „герилце“ и учествују заједно с органима ЦИА и ДИА у појединим акцијама. Подршку органима ЦИА и ДИА пружају и обавештајне службе видова оружаних снага. За тајне испоруке наоружања снагама оне стране у сукобу коју подржавају САД, на пример, РВ даје транспортне авионе (случај дотура оружја и муниције на тузлански аеродром), а РМ – ратне бродове. У извођењу специјалних акција и операција, обавештајне службе САД настоје да добију подршку и помоћ обавештајних служби других земаља и да у тим акцијама ангажују и стране извршиоце.

Заједничке операције: „крсташки поход“ на Исток

Обавештајне службе САД ангазоване су у извођењу специјалних операција од самог завршетка Другог светског рата у Европи. Оне су, на почетку, те операције предузимале заједно с обавештајним службама неких европских држава (Велика Британија, Француска, Италија) и

Ватикана, па су, стога, те операције и означене као „заједничке“. Биле су усмерене према земљама тзв. народне демократије, укључујући и Југославију. На почетку, главну улогу у планирању и предузимању специјалних акција и операција имале су обавештајне службе Велике Британије, а касније (од средине 1947. године) иницијативу су преузеле обавештајне службе Сједињених Држава.

Циљ политика наведених држава и њихових обавештајних служби, као реализатора, био је: *прво*, промена режима у земљама источне Европе,¹⁵ и *друго*, успостављање *Подунавске конфедерације*.¹⁶ Према Федеративној Републици Југославији постојао је и ограничен циљ: *одвајање западних република* (Словенија и Хрватска) од осталог дела земље. Било је предвиђено да се наведени циљеви остваре комбинованим деловањем споља и изнутра, укључујући организовање и герилских покрета. (Замисао која је, као концепција, остала актуелна све до садашњих дана.) Центри за руковођење операцијама били су успостављени у Трсту, Риму, Грацу и Залцбургу, а логори за обуку терориста и диверзаната („бораца за слободу“) у северној Италији и Аустрији. „Борци за слободу“ регрутовани су претежно од пребега из Југославије и других земаља.

Неуспео „крсташки покрет“

У покушајима САД и неких западних држава да путем „подземног“ деловања њихових обавештајних служби свргну режиме у земљама „народне демократије“, Југославија је била на правцу главног удара. На то су утицале две значајне околности: 1) геостратегијски положај Југославије, и 2) висок степен организованости пребега, на које су се обавештајне службе наведених земаља веома много ослањале.

У деловању обавештајних служби западних земаља према Југославији тежиште је било усмерено према њеним западним републикама – Словенији и Хрватској, које су биле предвиђене за укључивање у подунавску конфедерацију католичких држава. У том деловању увелико

¹⁵ Високи обавештајни функционери САД, Енглетон и Визнер, према М. Аренсу и Џ. Лофтусу, конципирали су и лансирали операцију *Red Sax/Red Cap*. за свргавање комунистичких режима у источноевропским земљама, а било је и других организација с истим циљем, али без већих резултата (Mark Arens and John Loftus, UNHOLY TRINITY, St. Martin Press, New York, 1991).

¹⁶ У питању је оживљавање и покушај остваривања идеје *ИНТЕРМАРИУМА*, тајне организације антикомунистичке оријентације, која је, уз подршку Француске, Велике Британије и Ватикана, формирана у Паризу крајем двадесетих година ради стварања Подунавске конфедерације католичких држава које се налазе између Балтичког и Јадранског мора. Поред стварања Подунавске конфедерације католичких држава у наведеном међуморју, које би се на Западу ослањале на Италију, Француску и Шпанију (ту замисао као пројект здушно је подржавао и генерал Де Гол), *циљ* те организације је било и *одвајање католичког од православног дела словенских народа*. Значај и моћ ИНТЕРМАРИУМ-а, као политичке и терористичке организације, у Југославији (краљевини и социјалистичкој) вероватно никада нису довољно озбиљно схваћени и изучени, а њене идеје и акције које су произлазиле из њих битно су допринеле разбијању СФР Југославије.

су били ушлетени ИНТЕРМАРИУМ и Ватикан. Обавештајне службе САД,¹⁷ Велике Британије и Италије, у покушајима да организују оружану побуну у Југославији, успоставиле су тесне везе и сарадњу с личностима из редова избегличке елите Хрватске и Словеније, које су, уз помоћ и подршку наведених служби, организовале своје обавештајне центре у Трсту и Риму. Међу њима је посебно био значајан високи свештенички функционер др Крунослав Драгановић,¹⁸ који је организовао прихват и кријумчарење ратних злочинаца, као и убацивање терористичких и диверзантских група у Југославију.

Обавештајне службе наведених земаља, пре свега америчке и енглеске, уз благослов Ватикана, потенцијалне „герилце“ за Југославију обучавали су у англо-америчким логорима у северној Италији и Аустрији, одакле су их тајним каналима убацивали у Југославију. Прве терористичко-диверзантске групе убачене су у Југославију још 1945, а такве акције су настављене и у наредне две године. Њихов задатак је био да се прикључе „герили“ у земљи, ојачају „подземље“ и удруженим снагама интензивирају кампању диверзија и саботажа широких размера, укључујући рушење телефонско-телеграфских и других комуникацијских линија и објеката привредне инфраструктуре, ликвидирање истакнутих политичких и војних личности, и друго, како би створили услове „за крајњи обрачун са противником“ – „великосрпском државном творевином“ и Титовим комунизмом. Међутим, готово све терористичко-диверзантске групе су пале у руке органа безбедности и војске, а неке од њих одмах после преласка границе. Средином 1948. године, у Загребу је одржано велико суђење вођама тих група, који су били и ратни злочинци (Љубо Милош, Божидар Кавран и други), и њиховим „саборцима“. После тога, креатори „крижарског покрета“ су одустали од својих намера, а разлог може да буде и доношење резолуције Информбироа.

¹⁷ У северној Италији, Аустрији и јужној Баварској, поред цивилних обавештајних служби САД, деловао је и Контраобавештајни корпус америчке армије (*The U.S. Army's Counter Intelligence Corps*), који није имао само контраобавештајну него и оперативну обавештајно-диверзантску улогу. Према Југославији је деловао преко свог детаשמана у Трсту.

¹⁸ Од половине 1943. године до краја Другог светског рата, Драгановић је био Павелићев представник у Ватикану, а после рата високи функционер у структури ватиканске хијерархије. Заузимао је висок положај у ИНТЕРМАРИУМ-у и одржавао је тесне везе са обавештајним службама Велике Британије, САД, Француске и Италије. Био је главни организатор кријумчарења ратних злочинаца преко Италије у Латинску Америку путем тзв. пацовских канала, као и тзв. крижарског покрета. Године 1967, под необјашњеним околностима, нашао се у Југославији и настанио се у Сарајеву, где је пре Другог светског рата био секретар злогласног бискупа Ивана Шарића. Наставио је несметано да ради на сређивању документације о Католичкој цркви у Босни и Херцеговини, на чему је радио и пре Другог светског рата. Умро је 1982. године, а његова документација је, наводно, мистериозно нестала. Индикативно је да је после његовог доласка у Југославију нагло бујао хрватски национализам, а следило је, после дуготрајне „паузе“, и убацивање велике терористичке групе из Аустрије 1972. године.

Специјалне операције у Латинској Америци

Обавештајне службе САД у читавом периоду после Другог светског рата су готово непрекидно и веома активно ангажоване у земљама Централне Америке. Мало је држава тог региона, од укупно двадесетак, у којима, у режији и под притисцима САД, нису мењани режими, увек с циљем да на власти остану или дођу они који су послушни, следе америчку политику¹⁹ и не скрећу улево. Ако то није могло да се постигне редовним, „демократским“ путем и тихим подземним деловањем, следили су покушаји или ликвидације појединаца (случај Фидела Кастра, односно Трухиља), а у крајњем и војна интервенција (Панама, Гренада, Хаити). У деловању према и у земљама Централне Америке америчке обавештајне службе су користиле (и користе) устаљене методе и средства: комбиновање паравојних и пропагандно-психолошких активности, сарадња са обавештајним службама других земаља, ангажовање плаћеника за убацивање у борбу, ширење лажне пропаганде, и друго.

Интензивирање активности

Активности обавештајних служби САД у предузимању специјалних акција и операција у земљама Централне Америке, као и према другим азијско-афричким и латинско-америчким регионима, интензивирани су почетком осамдесетих година. Тада (марта 1981) на основу Регановог *Председничког налаза о стању у Централној Америци*, Конгрес је одобрио операције ЦИА у *Никарагви*, с назнаком: наставити финансијску помоћ умереним антисандинистима и спречити испоруке оружја из Никарагве левичарским герилцима у Ел Салвадору, Хондурасу и Гватемали. Нешто касније, у октобру те године, тадашњи председник САД Роналд Реган донео је *Директиву 17*, којом је захтевао да се спречи настајање држава типа Кубе у Централној Америци, али и у другим регионима.²⁰ Истом директивом овластио је ЦИА да, у сарадњи с одговарајућим органима влада Хондураса, Аргентине и других држава региона, формира паравојне одреде, наоружа их, обучи и ангажује у свргавању сандинистичке владе у Манагви.

¹⁹ Још пре Другог светског рата, тадашњи председник САД Франклин Делано Рузвелт, у одговору на оцене изречене о никарагванском диктатору Сомози рекао је: „Можда Сомоза јесте кучкин син, али он је наш кучкин син“. Сви председници САД после Другог светског рата држали су се те Рузвелтове девизе и настојали су да у земљама Централне и Јужне Америке на власти имају лидере који послушно следе политику Сједињених Држава.

²⁰ Као прокомунистичке, просовјетске земље тог времена, чије режиме је требало свргнути, у америчкој штампи обично се наводе Ангола, Авганистан, Етиопија, Камбоџа, Ирак, Иран, Либија и Никарагва.

На формирању, наоружавању и обуци антиреволуционарних одреда заједно су радили експерти ЦИА и специјалних снага КоВ Сједињених Држава. На том плану били су ангажовани и аргентински специјалци, који су формирали и касније у Никарагву убацили злогласне „одреде смрти“. Антиреволуционарни одреди, познати и као одреди „контраша“ (*contras*, од *counter-revolutionaries*), формиран су претежно од припадника разбијене Сомосове националне гарде, али и од плаћеника из других земаља (Хондурас, Ел Салвадор, Чиле, Аргентина, Еквадор и Боливија), а то је био случај и с аргентинским „одредима смрти“. И једни и други су обучавани претежно у Хондурасу, а делом у Флориди и у зони Панамског канала.

Већ почетком 1982. године у Никарагву су убачене диверзантске и терористичке групе са задатком да руше комуникацијске објекте, нападају политичке и војне постаје и објекте друштвене и привредне инфраструктуре. Само у периоду март–јуни 1982, „контраши“ су извели више од 100 акција на комуникацијама и другим објектима. Током 1983. године акције су интензивирани и проширено је подручје дејстава. Под удар терористичких група потпали су и привредни објекти, а аргентински „одреди смрти“ сејали су страх широм земље, усмеравајући своје акције према институцијама и појединцима на власти и у управи, укључујући и просветне и здравствене раднике.

Упутства „борцима за слободу“

По наруџби и у организацији ЦИА издата су два приручника – водича, за борбу „контраша“ против сандиниста. У једном је наведено 38 начина могућих саботажа и диверзија „којима ће се поткопати актуелна власт и Никарагва ослободити од марксистичке издајничке владе“. Други приручник за психолошке операције и герилско ратовање, познат и као *Упутство борцима за слободу*, садржи упутства за вођење *оружане пропаганде* на ефикасан начин. У њему су наведена детаљна упутства о саботажама, отмицама, уценама и масакрирању сандиниста и њихових присталица. Наведени приручници су чувани као велика тајна, али су ипак откривени и њихов садржај је доспео у јавност. То је крајем осамдесетих година довело до оштре полемике у америчкој штампи, са критичким освртима на поступке америчких обавештајних служби у Никарагви и другим државама Централне Америке. Питање издавања и примене тих упутстава стављено је на дневни ред и у америчком конгресу, али без последица по њихове наручиоце и извршиоце.

Саботаже, диверзије, прогањања и ликвидације сандиниста и њихових присталица праћени су веома интензивном политичко-пропагандном кампањом и психолошким деловањем. За ту сврху ЦИА, поред осталог, ангажовала је више од двадесет новинара из Хондураса и Костарике,

са задатком да својим написима утичу на компромитовање сандинистичке власти и стварање повољног утиска о антиреволуционарној герили. После десетогодишњег крвопролића и потпуног краха привреде, изазваних дејствима „антиреволуционарне гериле“ и „одреда смрти“, сандинисти су 1989. године „изгубили“ на изборима у корист кандидата које је ЦИА одабрала и протежирала.

Запажања

Америчка обавештајна заједница, према многим посматрачима и аналитичарима, чини „државу у држави“ или „невидљиву“ владу најмоћније државе савременог света.²¹ Она то и јесте када је реч о креирању и спровођењу спољне политике Сједињених Држава. Свој статус и висок рејтинг у структури америчке власти и управе стекла је својом моћи деловања и снагом утицаја.

Невидљива моћ америчких обавештајних служби

Реална снага и моћ утицаја Америчке обавештајне заједнице много је већа од њене формалне структуре. Њена најмоћнија организација – Централна обавештајна агенција, више од педесет година плела је своју мрежу, која је стално постајала већа и гушћа. Функционери и оперативци ЦИА уграђени су у све важније органе Владе САД, нарочито у оне који се баве питањима спољне политике и стратегије. Њени органи или представници налазе се у свим америчким дипломатско-конзуларним и привредним представништвима, укључујући и групе за војну и техничку помоћ страним земљама, а у свом власништву ЦИА има издавачка предузећа и веома снажан утицај на писана и електронска средства информисања.

Уз подршку и финансијску помоћ ЦИА и војних обавештајних служби, формиране су и за њих раде бројне научне институције: „трустови мозга“ („*think tanks*“) ангажовани су на формулисању америчке стратегије и на планирању специјалних акција и операција. Под патронатом високих обавештајних функционера организована су бројна национална и међународна удружења, која делују на линији и за потребе Америчке обавештајне заједнице. Ален Далес је, на пример, организовао удружење „бораца за слободу“ ради „подземног“ деловања према и у земљама „народне демократије“ и Совјетског Савеза. Генерал Џон Синглауб организовао је Светску антикомунистичку лигу, а З. Бжежински је иницијатор формирања Трилатералне комисије.

---

²¹ Моћ америчке обавештајне службе први је оценио један од твораца ЦИА – Ален Далес, у свом делу *Моћ обавештајне службе* (Allen Dulles, *The Craft of Intelligence*, Harper and Row, Publishers, New York, 1963).

Највиши државници и високи функционери долазе на нове положаје уз помоћ и подршку обавештајних служби или с искуством у раду у њима или за њих. Ф. Прути, на пример, пише да је Ц. Ф. Кенеди „ујахао у Белу кућу на раменима високих обавештајних функционера“. Из америчке штампе је познато, такође, да је Ричард Никсон, као млад поморски официр био важан сарадник Алена Далеса, а сарадник обавештајних служби био је и Роналд Реган, као холивудски глумац. Џорџ Буш је био директор ЦИА пре него што је постао потпредседник, а затим и председник Сједињених Држава. Госпођа Олбрајт има велико искуство из рада у Савету за националну безбедност, а Вилијам Коен, актуелни министар одбране, у конгресном комитету за обавештајну делатност.

Војска и ЦИА: организационо-функционална повезаност

Организационо-функционална повезаност војске и ЦИА може, укратко, да се објасни речима: *војска је у ЦИА, ЦИА је у војсци*. У време формирања ЦИА, у САД владало је мишљење да јака централна обавештајна организација треба да буде ослоњена на исто тако јаку војну структуру. Такво схватање се одrazilо на формирање ЦИА и успостављање односа између ње и војног естаблишмента. На почетку, ЦИА је била тесно везана за Министарство одбране, а у неким аспектима чак и њен део. Директора ЦИА, на пример, постављао је председник САД, али уз сагласност министра одбране. Директор, заменик и многи високи функционери ЦИА били су генерали (адмирални) и виши официри. Иако се ЦИА постепено удаљавала од Министарства одбране, њихове везе, ипак, остале су веома непосредне, а организације испреплетане. Сада из војних редова (активни, резервни, пензионерски) на највишим положајима ЦИА може да буде само директор или заменик (у начелу, заменик), али многе важне положаје у ЦИА и даље држе војна лица високих чинова. Сем тога, у оквиру организационе структуре ЦИА, укључујући и најважније директорате (обавештајни, оперативни) налази се стотине припадника оружаних снага ради усклађивања планова на прикупљању обавештајних података, планирања и усмеравања специјалних акција и операција, и друго.

Присуство војске у ЦИА јесте велико, али – према америчкој штампи, *joш је веће присуство ЦИА у војсци*. Поред тога што се високи функционери ЦИА налазе у свим командама и установама стратегијског и оперативног нивоа и значаја, ЦИА одржава и бројне „војне“ (паравојне, псеудовојне) јединице, које су „покривене“ униформама и ознакама видова и родова, и формално сврстане у редовну командну структуру. Има случајева да читава једна војна база или неки „оперативни“ центар, који наизглед живи и функционише војничким животом, припада ЦИА и ради за њене потребе.²²

²² Аутор књиге *Тајни тим* пише да му се после једног информативног предавања за највише старешине Пентагона обратио генерал Лемницер с питањем: „Ко-

У раду цивилних (ЦИА, Обавештајна управа Државног секретаријата) и војних обавештајних служби устаљена је пракса да војни обавештајци повремено „стажирају“ у одговарајућим организационим јединицама (одељења, одсеци, реферати) цивилних обавештајних служби, и обратно. Из наведене сарадње између војске и ЦИА произишло је то да постоје многи генерали и адмиралци (активни и пензионисани) свих видова оружаних снага који су служили или служе на положајима у ЦИА, или који су били заиста људи ЦИА од каријере на „покривеним“ војним положајима, или и једно и друго. Наиме, припадници официрског кора САД радо одлазе на рад у ЦИА и друге цивилне обавештајне организације и сарађују с њиховим органима, јер им то обезбеђује услове за брже напредовање и унапређивање, и сигурније запошљавање после напуштања активне војне службе.²³

Јачање војних обавештајних служби

Током „хладног рата“, војне обавештајне службе САД систематски су јачале и настављају да јачају после тог рата. У време доношења Закона о националној безбедности, од 1947. године, војну обавештајну „заједницу“ сачињавале су, углавном, обавештајне службе видова оружаних снага, пре свега КоВ, и неке мање значајне организације Министарства одбране. Агенција за националну безбедност (НСА) формирана је 1952, а Војна обавештајна агенција и Национална управа за извиђање (НРО) 1961. године. Најновија је Централна управа за анализу слике, која је формирана 1992. године. У међувремену, било је много организацијских промена путем којих су војне обавештајне службе јачале не само у бројности људства,²⁴ него и у техничкој опремљености. Значајну меру у вези с тим, нарочито када је у питању њихово оспособљавање за вођење специјалних акција и операција, чинило је и формирање Команде за специјалне операције, 1987. године, нивоа здружених главних команди. Сада се све већи део оружаних снага САД организује, опрема и обучава за *вођење специјалних операција* и за тзв. *некласично ратовање*, тј. *ратовање без непосредног додира противничких снага на бојишту*.

лико приближно јединица КоВ 'покрива' тајне операције ЦИА?" Прути му је одговорио да, према његовом сазнању, таквих јединица има 605: неке су „праве, неке измешане, а неке само да одговарају на телефонске позиве“. Генерал Лемниер, начелник Здруженог генералштаба, обраћајући се генералу Шупу, команданту морнаричке пешадије (остали су били напустили салу), прокоментаришао је: „Ја сам мислио да ми Агенцију 'покривамо' само с времена на време. Нисам знао да има толико јединица које стално покривају ЦИА и да су оне разасуте свуда по свету“.

²³ Многи официри америчке војске одлазе у пензију после двадесет година активне службе да би на време започели „другу каријеру“, пожељно у организацијама које под обавештајним службама обављају послове са иностранством (извоз наоружања итд.).

²⁴ Не односи се на НСА, чије је бројно стање смањено на око 46.000 људи, средином седамдесетих година, на мање од 20.000 људи двадесет година касније.

Процес јачања војних обавештајних служби САД у последњих двадесет година оствариван је упоредо с бројчаним слабљењем (смањивање) оружаних снага Сједињених Држава. Тај „раскорак“ је оствариван под утицајем брзих технолошких иновација, измењеног односа снага у свету и редеофинисања циљева спољне политике и стратегије Сједињених Држава. Развој и примена нових средстава за извиђање и осматрање из свих амбијената, као и за политичко-пропагандно и психолошко деловање, које користе и војне обавештајне службе, условили су формирање нових организација за добијање, пријем и анализу обавештајних података, као што је Национална управа за извиђање (НРО), Централна управа за анализу слике (ЦИО) и бројне специјализоване јединице унутар постојећих обавештајних организација.

Првих година после Другог светског рата, обавештајне службе САД, делујући као подршка спољне политике, покушале су да „подземним“ деловањем изазову промену у социјалистичким земљама, укључујући и Совјетски Савез. После 1949. године, када су изведене успешне нуклеарне пробе у СССР-у, тежиште деловања америчких обавештајних служби пренето је на подручја *испред* „гвоздене“ и „бамбусове“ завесе. Такво тежиште њиховог деловања нарочито је било изражено у време политике детанта (*ера Хенрија Кисинџера*). У условима званично признатих сфера утицаја, наиме, обавештајне службе САД појачале су активност у спречавању ширења „међународног комунизма“, тј. утицаја СССР-а изван граница Варшавског уговора. Средином седамдесетих година, међутим, „фронт“ деловања америчких обавештајних служби померен је на Исток. Усвојен је концепт заштите „људских права“ и активиран проблем дисидената. Пропаганда и операције уз помоћ и коришћењем медија лако су савладали ионако меке границе у смислу тог деловања. Офанзива на исток (*стратегија З. Бжежинског*) завршена је окончањем „хладног рата“, да би, одмах затим, добила планетарне размере.

После „хладног рата“ интензитет деловања америчких обавештајних служби, у суштини, није смањен, али су повећане њихове размере. У фокус америчке спољне политике стављена је изградња „новог светског поретка“, са задатком обавештајним службама да ту изградњу подрже и допринесу њеном завршетку. Тако су напори америчких обавештајних служби и америчке дипломатије усмерени на јачање водеће улоге САД у НАТО-у и веза са савезничким и пријатељским земљама, као и на ширење утицаја САД у осталим земљама.

У деловању америчких обавештајних служби у периоду после „хладног рата“ унеколико су измењени методе и средства тог деловања. Обавештајно-диверзантске, субверзивне и друге активности тих служби настављају се и допуњавају агресивном дипломатијом (*дипломатија „томахавк“*), демонстрирањем војне силе и претњом њеном употребом, а у неким случајевима и остваривањем те претње. Неке специјалне

операције које организују и изводе америчке обавештајне службе, или учествују у њиховом извођењу, имају обележја *необјављеног рата*. Предузимане ради промене легалне власти у некој земљи путем побуне и рата герилског типа, на пример, оне доводе до великих губитака – људских жртава и материјалних разарања, и по томе имају карактер и правог рата.

Ослонац на подршку јавности

Нестанком с геополитичке и војностратегијске позорнице реалног, у садашњим условима и потенцијалног противника, створени су услови да у САД спрега између војске, као физичке снаге, и цивилних обавештајних служби, пре свега Централне обавештајне агенције, као идејног креатора мисли и акције, постане још јача. Управо кроз ту спрегу треба посматрати и снагу њиховог утицаја на унутрашња кретања и моћ њиховог деловања према иностранству, тим пре што су у ту спрегу укључени и војноиндустријски комплекс, многе научне институције, велике информативне куће, приватне и квазиприватне фирме и многи утицајни појединци. Тако удруженим снагама америчке обавештајне службе делују не само према иностранству него и према властитој јавности, у чему велики значај имају службе за информисање јавности, које су такође под контролом обавештајних организација.

Систематска пропаганда која се спроводи према властитој јавности, без већег и непосреднијег присуства и утицаја стране писане и „електронске“ речи, и без постојања стварне опозиције партији на власти, код америчке јавности производи и учвршћује схватање о неопходној лидерској улози САД у свету и потреби да се та улога остварује властитим избором метода и средстава. Из таквог расположења великог дела америчке јавности обавештајне службе САД и америчка дипломатија добијају снажну потпору и додатно надахнуће за офанзиван наступ према другим земљама и у иностранству, као и за покушаје савладавања отпора, било „подземним“ или „надземним“ деловањем, који се јављају или могу да се јаве на њиховом путу изградње „новог светског поретка“.